

УДК 347.67

DOI: 10.31733/17-03-2023-643-644

Тамара ЯРОШЕВСЬКА

професор кафедри
цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент

Анастасія БЛИК

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Актуальність теми дослідження. Спадкування за заповітом – це одне з найбільш важливих спадкових питань, яке є витоком проблем у юридичній галузі. Оскільки фактично кожна людина за життя набуває статусу спадкоємця, або ж сама після смерті приречена стати спадкодавцем. Згідно з чинним законодавством України кожний дієздатний громадянин може за життя визначити долю належного йому майна на випадок смерті. Таке розпорядження зроблене у встановленій законом формі називається заповітом.

Свобода заповіту – це один з прикладів диспозитивності в спадковому праві. Передусім диспозитивність свободи заповіту проявляється через право заповідача вільно, на свій розсуд скласти заповіт, вносити до нього зміни або взагалі скасувати, визначити зміст заповіту через такі складові як:

- призначення спадкоємців;
- установа заповідального відказу;
- покладання інших обов'язків на спадкоємців зокрема немайнового характеру.

При тому свобода заповіту інститутом спадкування не обмежується, оскільки для формування черг спадкоємців, законодавець вдається до абстрактної моделі, допустиме волевиявлення спадкодавця щодо розподілу майна яким він володіє. Наявність заповіту робить можливим відмову від прийняття спадщини лише на користь іншого спадкоємця за заповітом [1, с. 453].

Отже, право на спадкування визначається вихідним правовим інститутом спадкового права, навколо якого реалізується здійснення прав і спадкодавця, і спадкоємців, їх захист та охорона. Його вважають найдавнішим інститутом права, який не втрачає своєї актуальності, адже він є основним регулятором майнових інтересів громадян та їх сімей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми спадкування приділялася чимала увага з боку українських вчених. У правовій доктрині спадкові правовідносини були предметом досліджень таких правників, як О. Кухарев, В. Васильченко, І. Жилінкова, А. Довгерт, З. Ромовська, А. Гончарова, Є. Рябоконт, Р. Майданик, О. Цибульська, С. Фурса, Р. Шишка та інших. Але цій проблемі присвячені лише окремі думки авторів або аналіз цивільного законодавства. Тому на сьогодні ще залишається потреба дослідження питання актуальних проблем спадкування за заповітом.

Виклад основного матеріалу. Законною підставою для спадкування за заповітом є воля спадкодавця, яка реалізується шляхом складання заповіту, який містить в собі вимоги щодо права на обов'язкову частку у спадщині. Згідно зі статтею 1233 Цивільного кодексу України заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [2].

Однією з центральних проблем успадкування за заповітом є те, що трапляються випадки, коли родичі померлого спадкодавця виявляють факт складання заповіту на особу, якій спадкодавець не міг заповісти майно. В такій ситуації потрібно звертатися до суду з вимогою визнати заповіт недійсним. Підставою для позову може бути складення заповіту проти волі спадкодавця. Такі обставини підтверджуються за судовою психологічно-психіатричної експертизи на підставі письмових доказів, пояснень свідків, медичної документації.

Спадкування за заповітом є спеціальним видом спадкування. Дозволивши фізичній особі скласти заповіт, законодавець при цьому зобов'язав її дотримуватись норм чинного законодавства, обмежуючи тим самим її волю при вирішенні питань, пов'язаних з

визначенням осіб, до яких можуть перейти належні йому майнові та деякі немайнові права у випадку своєї смерті. Однак проблема полягає в тому, що цивільне законодавство надає можливість скласти заповіт лише громадянам, які набули повної дієздатності. Такі особи вже мають цивільну дієздатність, однак підпадають під вікове обмеження. З цього приводу точаться різні думки, як, наприклад, на думку Ковальчука Я. [3, с. 32], неповнолітня особа має право розпоряджатися своїми доходами, а так, як передача земельного майна за заповітом є одним зі способів такого розпорядження, питання залишається досить спірним.

Заповіт складається в письмовій формі із зазначенням місця та часу його складення. Він має бути особисто підписаний заповідачем, за винятком окремих випадків, установлених законом, а також посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними в Цивільному Кодексі України. Стосовно нотаріального посвідчення заповіту також виникають проблеми. Насамперед це стосується того факту, що нотаріус, посвідчуючи секретний заповіт, не ознайомлюється з його змістом – це суперечить чинному законодавству. Адаже це суперечить вимогам статті 47 Закону України «Про нотаріат» [4], який містить вимогу до нотаріусів не приймати документи, текст яких неможливо прочитати.

Ще одним дискусійним питанням є юридична доля заповіту. Бо згідно з чинним законодавством заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт чи скласти новий, а також внести до нього зміни. Заповіт, який було складено пізніше, буде повністю скасовувати попередній заповіт, або ж лише в тій частині, яка йому суперечить. З цього випливає, що кожний новий заповіт буде скасовувати попередній заповіт і не буде відновлювати той заповіт, який заповідач склав перед ним.

Є ще багато невирішених проблем, серед них: заповіт подружжя, з умовою, посвідчення заповітів, спадкоємці обов'язкової частки у заповіті та інші, від яких ще доведеться позбавитися сучасному законодавству.

Висновки. За допомогою заповіту спадкодавець має можливість вирішувати долю свого майна у спосіб переходу його до іншої фізичної особи, втілюючи таким чином своє суб'єктивне право власника. Проте, на нашу думку, інститут спадкування за заповітом не є досконалим та потребує багато змін і доповнень для усунення його недоліків не лише в теоретичних аспектах, а й в практичних. Оскільки, від цього залежить не лише реалізація волі заповідача, а й доля спадкоємців.

1. Ярошевська Т. В., Хирса А. В. Диспозитивність у спадковому праві. Innovations and prospects of world science. Міжнар. наук.-практич. конф. (Ванкувер, 12-14 жовтня 2022 р.). Ванкувер. Канада, 2022. 455 с. С. 450-454.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., №435-IV / Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. С. 356. (зі змінами та доповненнями станом на 2022 рік).

3. Ковальчук Я.В. Право на складання заповіту. Юридичний журнал. 2006. № 10 (52). С. 32-33.

4. Про нотаріат: Закон України № 3425-ХІІ від 02.09.1993 р. Вісник Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.